

Климчук Ю.В.

(Київ)

УДК 811.111'25

КОНЦЕПТ ЖІНКА У ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ВЕНДІ ВАССЕРШТАЙН

Постановка проблеми. Останнім часом у мовознавчих дослідженнях все частіше з'являється поняття «концепт». Концепт має складну логічно організовану динамічну структуру, що складається з базового елементу та пов'язаних з ним через прототипічне значення похідних елементів. Структура концепту може бути виявленою через засоби його репрезентації у мові. Базою концепту є первинна прототипічна модель основного значення слова [5: 633].

Концепт є цілісним утворенням, здатним розвиватися, змінюватися та відображати досвід людей. Питання шляхів репрезентації концептів у мові, відслідкування відмінностей між мовним значенням і концептом, вплив менталітету етносу на формування картини світу залишаються актуальними для сучасної лінгвістичної науки. Одним із ключових концептів будь-якої культури є гендерний концепт *ЖІНКА*, тобто «багатомірне культурно-значиме соціопсихологічне утворення в колективній свідомості, предметнене в мовній формі» [1].

Г.Г. Слишкін виділяє гендерні концепти (“жінка”, “чоловік”).

Попри посилену увагу до концепту з боку представників різних галузей знань, сам термін “концепт” ще не набув однозначного трактування. Ми поділяємо позицію О. Селіванової, яка обстоює концепт як інформаційну когнітивну структуру свідомості, певним чином організовану та вбудовану до колективної чи індивідуальної концептосистеми [6, 297].

Дослідження концепту *ЖІНКА* на матеріалі п'єс сучасного американського драматурга Венді Вассерштайн є вкрай необхідним, адже жінка відіграє надзвичайно важливу роль у суспільстві. Намагаючись представити обсяг та структуру концепту *ЖІНКА* в драматургічному дискурсі В. Вассерштайн, ми спираємося, головним чином, на тезу В. І. Карасика про те, що культурний концепт, будучи трьохмірним (як мінімум) утворенням, включає предметно-образну, понятійну та ціннісну складові [1].

Зростаюча роль жінки у сучасному світі, розширення сфери її залучення до соціально-політичного життя суспільства також обумовлює актуальність дослідження. Відображення концепту *ЖІНКА* у творчості В. Вассерштайн досить багатогранно, виходячи з визнання того факту, що письменник мислить концептами, комбінуючи їх і здійснюючи в рамках концептів та їх поєднань глибинні предикації, формуючи нові концепти в ході мислення. Мислення є оперування концептами як глобальними одиницями структурованого знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст структури концепту залежить від умов його формування та функціонування у кожної особистості, тому перелік концептуальних ознак (власне зміст концепту) є складним та надзвичайно актуальним завданням, розв'язанням якого займаються чимало вітчизняних та зарубіжних учених (Дж. Лакофф, О.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, В. І. Карасик, М.М. Болдирєв, З.Д. Попова, Й.А. Стернін, С.А. Жаботинська та ін.).

За В.В. Красних, культурні концепти – це колективні змістові ментальні утворення, що фіксують своєрідність певної культури [3, 12].

Мета статті – змодельовати концепт *ЖІНКА* у драматургічному дискурсі В. Вассерштайн на матеріалі таких п'єс як “Uncommon Woman” (1977), “Isn't it Romantic?” (1983), “The Heidi Chronicles” (1988), “The Sisters Rosensweig” (1993), “An American Daughter” (1997).

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт має двоїсту сутність – психічну та мовну. З одного боку, це – прообраз, що уособлює культурно

зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого – у концепту є певне ім'я у мові. Це поняття є однією із структур репрезентації знань, одержаних людиною при відображенні дійсності та закодованих завдяки мові. Концепти – посередники між словами і дійсністю, які реалізуються у мовній формі, перш за все за допомогою лексем. Слово – це така сутність, де перетинаються мовні та позамовні знання про світ. Адже форма слова оптимальна для того, щоб зафіксувати соціально значущий набір значень і сукупність знань про предмет, явище чи процес [4].

Стать є однією із найважливіших характеристик особистості, яка багато в чому визначає її соціальну, культурну та когнітивну орієнтацію у світі, у тому числі з посередництвом мови.

Культурні концепти, займаючи важливе місце в колективній мовній свідомості, представляють істотну значущість як для окремої мовної особистості, так і для всього суспільства в цілому. Тому вивчення концептів культури (серед яких в будь-якій мові можна виділити велику кількість культурно-специфічних) стає надзвичайно актуальною проблемою.

П'єси В. Вассерштайн демонструють складні жіночі характери, сімейні клопоти, проблеми шлюбного життя, взаємини з чоловіками, роль матері у родині, які трактуються на рівні соціальних проблем.

У дискурсі В. Вассерштайн виявляємо низку лексем-репрезентантів концепту жінка, що свідчить про значущість відповідного фрагменту свідомості драматурга. Концепт *ЖІНКА* в драматургічному дискурсі розкривається через численні описи психічних та емоційних станів жінок, шляхом описів їх комунікації та ін. Окрім того, зміст концепту реалізують мовні засоби на позначення зовнішніх характеристик жінки, що функціонують також із метою відображення її внутрішнього портрета, оскільки зовнішність є проявом психологічних характеристик людини.

Аналізуючи структуру концепту, М.М. Болдирєв доходить висновку, що поза концептом знаходяться знання різного ступеня абстракції та різних форматів, серед яких він виділяє: конкретно-чуттєвий образ; уявлення (мисленнєву картину

як узагальнений чуттєвий образ); схему (мисленнєвий зразок предмета чи явища, що має просторово-контурний характер); поняття (концепт, що має найзагальніші ознаки предмета чи явища, його об'єктивні, логічні, структурні характеристики); прототип (категоріальний концепт, що дає уявлення про типовий член певної категорії); пропозиційну структуру чи пропозицію (модель певної сфери досвіду, де вичленовуються елементи, аргументи та зв'язки між ними).

Якщо дослідник прагне змодельовати структуру концепту, то йому необхідно описати його макроструктуру (при цьому віднести когнітивні ознаки до образного, інформаційного компоненту чи до інтерпретаційного поля), описати категоріальну структуру концепту (визначитися з ієрархією когнітивних класифікаційних ознак), описати польову структури концепту (ядро, ближня та дальня периферія).

Одним із сучасних методів концептуального аналізу є вивчення концепту через лексико-семантичний апарат, на який він спирається. Згідно з розповсюдженою думкою серед сучасних лінгвістів концепти організовані за принципом ядро (центр) – поле (периферія): структура концепту складається з ядра та широкого інтерпретаційного поля, у якому виділяється ближня та дальня периферія (Й.А. Стернін, З.Д. Попова [5; 8]).

Концепт може отримати польовий опис у термінах ядра і периферії: до ядра будуть відноситися шари з найбільшою чуттєво-наочною конкретністю, первинні, найбільш яскраві образи; більш абстрактні семантичні шари складають периферію концепту, на що вказує статус тієї чи іншої концептуальної ознаки.

Ядро концепту є його базовим шаром та сукупністю когнітивних шарів і когнітивних сегментів з когнітивними ознаками, що їх формують. Інтерпретаційне поле концепту складає його периферію. На периферії концепту знаходяться різні визначення, тлумачення, відображені в пареміях, афоризмах, крилатих виразах. Власне ці поверхні нашарування на базовий шар концепту відображає процес та результат світопізнання. Саме з цього арсеналу виділяється

інтерпретаційне поле концепту, у якому можна знайти досить різноманітні ознаки, приховані від прямого споглядання [5, 58-60].

Концепт *ЖІНКА* знаходить своє повне втілення майже у всіх драмах В. Вассерштайн.

У драматургічному дискурсі В. Вассерштайн концепт *woman* реалізується в у таких мікроконцептах:

Незалежна жінка (independent woman)

У драмі “The Heidi Chronicles” лексема *independence* реалізує небажання Хайді одружитися з Пітером, в той же час вони кохають один одного, але свою незалежність вона цінує більше ніж кохання.

PETER: Will you marry me?

*HEIDI: I covet my **independence** [6,12].*

*HEIDI: I mean, why should some **well-educated woman** waste her life making you and your children tuna fish sandwiches?*

SCOOP: You know, you really have one hell of an inferiority complex [6,12].

Перше місце для Хайді – це самоосвіта та особистісний розвиток. Пітер не розуміє цього і гадає, що у таких жінок, як Хайді, існує комплекс неповноцінності.

У п’єсі “Isn’t it Romantic?” Таша з гордістю відповідає, що вона незалежна і це її особистий вибір.

*TASHA: **I’m independent woman** – a person in my own right [10,150].*

Ідіоматичний вираз *a person in my own right* використовується для підсилення значення незалежної жінки.

У п’єсі “Isn’t it Romantic?” почуття незалежної жінки у Джейн реалізується відповіддю своїй матері, що вона бажає досягти кар’єрних успіхів, а для цього їй потрібно бути без чоловіка. І це виражається дуже категорично

JANIE: Women should live alone and find out what they can do, put off marriage, establish a vertical career track. [7,144].

Мікроконцепт *independent woman* присутній у репліці героїні п'єси "Isn't It Romantic?" Харріет, яка, не поважає жінок, що дозволяють на себе платити чоловікам.

HARRIET: I never respected women who didn't learn to live alone and pay their own rent [7,104].

З глибокої давнини пішло те, проти чого зараз борються сучасні жінки: нерівність статей. Так як творчість Венді Вассерштайн відноситься до гілки ліберального фемінізму, драматург неодноразово показує рівність між чоловіком і жінкою, тому наступним мікроконцептом у драматургічному дискурсі драматурга ми виділяємо *рівна чоловікові* (*equal to man*).

DEBBIE (Stops): I find you ironic tone both paternal and caustic. I'm sorry. I can't permit you to join us. This is a women's march.

HEIDI: But I thought that our point was that this is our cultural institution. "Our" meaning everybody's. Men and women. Him included [6,30].

У тексті п'єси "The Heidi Chronicles" мікроконцепт *equal to man* використовується у ситуації, коли подружки організували жіночий марш, щодо жінок у мистецтві, але Хайді вважає, що якщо чоловік хоче взяти участь, то це можливо, навіть, якщо цей марш для жінок.

DEBBIE: At two o'clock this afternoon, my sisters and I plan to march on the curator's office and demand *equal* representation for our vision.

HEIDI: This museum is publicly funded by our tax dollars. "Our" means both men and women. The weekly attendance at this institution is sixty percent female. The painting and appreciation classes are seventy percent female [6,25].

Хайді знову наголошує, що «наше» означає в рівній кількості як жінок так і чоловіків, але більшість відвідувачів – жінки, що також акцентує Хайді.

HEIDI: Mark, I am demanding your equal time and consideration [6, 30].

Ідеал В. Вассерштайн — жінка освічена, інтелігентна, прогресивних поглядів, з високими духовними запитами та вільна у виборі роду занять. Тому виокремлюємо третій мікроконцепт *освічена жінка* (*self-development woman*).

*HEIDI: This is all irrelevant. I'm thinking of writing my book in England. **I applied for a Fulbright** [6,37].*

Хайді планує отримати грант Фулбрайта, досягнути успіхів в кар'єрі та науці на противагу заміжжю.

Деякі героїні п'єс планують мати сім'ю, коли досягнуть успіхів у кар'єрі і неважливо скільки їм буде років. Хайді говорить з іронією, що коли вона реалізує свої кар'єрні плани, то навіть і у 60 років можна одружитися. Очевидно, що успіхи у науці, для героїні є першочерговими.

*HEIDI: I'm **planning to start my family at sixty**. I hear there's hormone in Brazil.*

У проаналізованих п'єсах "Uncommon Woman", "Isn't it Romantic?", "The Heidi Chronicles", "The Sisters Rosensweig", "An American Daughter" частим є вживання слів з префіксом *self* як феномену особистісного саморозвитку жінки:

*HEIDI: Susan is very committed. She is thinking of going to business school so the collective can become **self-sufficient** [6, 31].*

*QUINCY: I'll say that the future Surgeon General is one of the truly empowered, **self-actualized** real women. (p.5)*

*SCOOP: **Self-fulfillment, self-determination, self-exaggeration** [6,30].*

Особливість драматургічного дискурсу В. Вассерштайн це використання таких прикметників як *handsome, hard, brave* для опису жінки, хоча частіше вони вживаються для опису чоловіка:

*GORGEIOUS: Merlin here was just telling me what a **handsome** woman you are. I believe that men really are looking for a strong women these days [11,32].*

*PETER: You're a **brave** and remarkable woman. A proud pioneer [6,65].*

*PAUL: C'mre. Deal from strength, Harriet. Men really like **strong** women [7, 102].*

*GORGEIOUS: You've become a **hard** woman, Sara [8, 34].*

LISA: Scoop says that you're the most handsome woman he knows.

*SUSAN: **Handsome** means truck [6,43].*

У наведених прикладах жіночі персонажі наділені надзвичайною вродою, але краса носить дещо чоловічий характер. Отже, вживання «чоловічих» якостей стає унормованим для драматургічного дискурсу В. Вассерштайн.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, виокремивши найчастіші концептуальні ознаки у структурі мікроконцептів *independent woman, equal to man, self-development woman*, перед нами складається чіткий концепт ЖІНКА у драматургічному дискурсі Венді Вассерштайн.

У перспективі нами буде вивчено концептосферу фемінізму у драматургічному дискурсі В. Вассерштайн.

Список використаних джерел

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс/ В.И. Карасик. Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
2. Костомаров В.Г., Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров — М.: Русский язык, 1980. — 320 с.
3. Красних В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультуро́логія: курс лекцій / В. В. Красних. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.
4. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебн. пособие / Валентина Аврамовна Маслова. – Минск: Тетрасистемс, 2004. – 256 с.
5. Попова З.Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / Попова З.Д., Стернин И.А. – Воронеж: Изд-во Воронежск. ун-та, 2000. – 130 с.
6. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / Попова З.Д., Стернин И.А. – Воронеж: Истоки, 2001. – 192 с.
7. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Дозвілля-К, 2010. – 843 с.
8. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронежск. ун-та, 2001. – 252 с.
9. Wasserstein W. The Heidi Chronicles. – DPS, 1990. – 81 p.

10. Wasserstein W. Isn't it Romantic? / The Heidi Chronicles and Other Plays (Foreword by Andre Bishop). – N.Y.: Harcourt Brace Jovanovich, 1990. – P. 73-153.
11. Wasserstein W. The Sisters Rosensweig. – N.Y., San Diego, L.: Harcourt Brace and Company, 1993. – 109 p.